

Vjerska politika Elizabete I. u Engleskoj.

Jelušić, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:695822>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Sanja Jelušić

Vjerska politika Elizabete I. u Engleskoj

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

SANJA JELUŠIĆ

Vjerska politika Elizabete I. u Engleskoj

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Život i vladavina Elizabete I.	2
3.	Transformacija vjerskog autoriteta.....	4
4.	Vjerska nagodba 1559. godine.....	7
5.	Puritanske prijetnje.....	10
6.	Katoličanstvo	14
7.	Zaključak	17
8.	Literatura.....	18

1. Uvod

Elizabeta I, kćer Henrika VIII. i Ane Boleyn održala se na vlasti pune 44 godine. Najveća prijetnja stabilnosti Engleske u početnom razdoblju vladanja Elizabete I. bile su vjerske netrpeljivosti unutar Kraljevstva između 1559. godine i devedesetih godina 16. stoljeća. Teza ovoga rada je da je u izgradnji snažne Anglikanske Crkve Elizabeta I. vidjela izlaz iz vjerskih kriza i ključni potez u kreiranju i očuvanju stabilnosti Kraljevstva, što je bio preduvjet izgradnje moći kraljevstva unutar granica. Naime, reformacija se širila europskim kontinentom i Engleska ju nije mogla izbjeći. Stoga je cilj ovoga rada vidjeti prijetnje s kojima se Elizabeta suočila tijekom svoje vladavine pri kojima je na uspješan način zadržala snagu vlastitog autoriteta. Elizabeta je svojom ulogom i odlučnošću na religijskom teritoriju dobila mogućnost da osnaži Englesko Kraljevstvo.

Za temelj ovog rada korištena je strana literatura, no tu ćemo izdvojiti četiri knjige. *Povijest Britanskih otoka* Jeremy Blacka uvodi nas u vjersko-političku situaciju u Engleskoj prije Elizabetinog dolaska na vlast. Ukratko se upoznajemo s vladarima i vjerskom politikom vladara nakon početne reformacije Henrika VIII. Knjiga *The Reign of Elizabeth* Williama Simpsona uvodi nas u dolazak Elizabete na vlast i načine na koji je ona prigrlila prijestolje. Knjige *Church and State in Early Modern England* od Lea F. Solta i *Elizabeth I and Religion, 1558-1603* od Susan Doran uvode nas u radikalne vjerske promjene i pojedince s kojima se Elizabeta suočila kako bi svoju naciju osnažila kompromisima po pitanju religije. Tu se upoznajemo s radikalnim protestantima koji žele odvojiti Državu i Crkvu, no upoznajemo se s katolicima koji se bore da očuvaju tradicionalne elemente razrušene, Katoličke Crkve.

Rad se sastoji od pet poglavlja. Prvi dio rada će prikazati Elizabetin život i njezin dolazak na vlast. Zatim slijedi razrada političke, a i vjerske situacije u Engleskoj prije njezinog dolaska na vlast, počevši od vjerskih prilika i izmjena koje je započeo njezin otac. U trećem se poglavlju razrađuju prve vjerske neprilike s kojima se Elizabeta suočila. Zatim se upoznajemo s radikalnim protestantima i njihovim utjecajem na njezinu vlast. Na kraju se upoznajemo s ostacima katoličanstva tijekom Elizabetine vladavine.

2. Život i vladavina Elizabete I.

Kralj Henrik VIII. je tijekom cijele svoje vladavine iščekivao muškog nasljednika, no nakon što mu Katarina Aragonska, njegova prva žena to nije omogućila, razdvojio je Englesku od Katoličke Crkve i rastao se od svoje prve žene. Oženio je Anu Boleyn sa sigurnošću da će mu ona dati sina, no 7. rujna 1533. godine, rodila mu se druga kći, buduća kraljica Elizabeta I.¹ Elizabetino rođenje donijelo je kralju veliku količinu nezadovoljstva i razočarenja, no i dalje ju je proglasio prijestolonasljednikom te je u tom trenutku Marija, kraljeva prva kći, izgubila poziciju na prijestolju.² Jednako kao i protiv svojih ostalih žena, Henrik je odlučio podnijeti različite kriminalne optužbe protiv Ane zbog toga što mu nije dala nasljednika, ali su se njegova očekivanja ostvarila kada je 12. listopada 1537. godine Jane Seymour rodila njegovog nasljednika Eduarda VI. U ranim satima 28. siječnja 1547. godine je umro Henrik VIII., a Eduard VI. je postao kraljem gdje će vladati Engleskom sveukupno šest godina. Nakon njega na prijestolje dolazi Jane Grey koju je s vlasti svrgnula Marija, Elizabetina sestra.³ Elizabeta nije bila zadovoljna time što je njezina sestra postala kraljicom, no dala joj je potporu. Elizabeta tijekom njezine vladavine postaje zatvorenikom zbog teorije da je sudjelovala u zavjeri protiv Marije.⁴ No, nakon njezine smrti preuzima prijestolje. Elizabetina vladavina trajala je 44 godine, od 17. studenog 1558. godine do 24. ožujka 1603. godine te ti datumi obilježavaju prelazak Engleske s Marijinog katoličanstva na protestantizam i odlazak posljednjeg vladara iz Tudor dinastije.⁵ Elizabeta je kao vladarica mogla birati svoje službenike i ministre, no Parlament je izglasavao zakone koje je ona mogla potvrditi ili odbiti. Elizabeta je morala sastaviti novu vladu, a u centru te vlade bilo je Privatno vijeće (*The Privy Council*) i Kraljevsko kućanstvo (*The Royal Household*). Privatno se vijeće bavilo financijama, vanjskim i unutarnjim poslovima, obranom, vjerskim pitanjima te gospodarsko-ekonomskim pitanjima, dok se Kraljevsko kućanstvo sastojalo od ljudi koji su izravno služili Elizabeti i bili joj na svakodnevnoj usluzi.⁶ U prvih osam godina vladavine Elizabeta je morala riješiti vjerska pitanja. Nova vjerska nagodba je bila potrebna za stabilnost države te je dovela nove protestantske članove Privatnog vijeća, no zadržala je i neke katoličke članove iz Marijine vladavine. Parlament je u prvim godinama Elizabetine vladavine izglasao novi Zakon o vrhovništvu te je uz to Elizabeta originalni Zakon o uniformnosti iz 1534. godine zamijenila

¹ Myra WEATHERLY, *Elizabeth I.: Queen of Tudor England*, Minneapolis, 2005., 19

² Isto, 20

³ Isto, 22

⁴ Carole LEVIN, *The reign of Elizabeth I*, New York, 2002., 12

⁵ William SIMPSON, *The reign of Elizabeth*, Oxford, 2001., 29

⁶ Isto, 9

novim 1559. godine koji je nju postavio na vrh Crkve.⁷ Osim Privatnog vijeća i Kraljevskog kućanstva, važnu je ulogu imao Parlament koji se sastojao od Donjeg doma i Gornjeg doma te svoju strukturu nije mijenjao sve 1832. godine.⁸ U vanjskoj politici mir s Francuskom postignut je u Cateau-Cambrésisu, a u tom je razdoblju započela i vjerska reformacija u Škotskoj s dolaskom Johna Knoxa u Perth. Ugovorom u Edinburghu, Francuske snage napuštaju Škotsku te vjerski mir traje do dolaska Marije Stuart, škotske kraljice, a situacija se smiruje njezinim odlaskom s vlasti 1567. godine.⁹ Marija, škotska kraljica, bila je potencijalna nasljednica koja je završila u engleskom zatočeništvu punih 19 godina. Ta je situacija tada poljuljala nestabilnu vjersku situaciju te dolazi do pobuna i raznih spletki protiv Elizabete, ali su ti problemi skončali Marijinom smrću 1587. godine.¹⁰ Elizabeta se s Parlamentom i Privatnim vijećem suočila oko problema braka i nasljednika. Naime, oni su smatrali da Elizabeta treba što prije Engleskoj dati nasljednika ili odabrati kvalitetnu osobu koja bi preuzela tron što je ona odbila učiniti. Umjesto bračnih partnera, Elizabeta je tijekom svoje vladavine imala skupinu vjernih ministara i službenika poput Williama Cecila, Francisa Walsinghama, Roberta Dudleya, Waltera Ralegha. Među njima se našao i mladi grof od Essexa koji je na kraju izdao kraljicu i zbog toga bio pogubljen.¹¹ No, Parlament je imao veliku kontrolu nad donošenjem i ovlaštenjem zakona. Određivao je poreze te je uz Elizabetinu kontrolu uspostavio nove državne oblike pobožnosti.¹² Katolici su tijekom Elizabetine vladavine bili neposlušna manjina te im je Pio IV. naredio da ne odlaze u uspostavljenu crkvu. Papa Pio V. izdao je bulu kojom je ekskomunicirao kraljicu i sve koji su joj bili poslušni te je to dalo odobrenje engleskim katolicima da rade svakojake zavjere protiv kraljice. Engleska je vlada na to odgovorila serijalom zakona koji su rješavali vjerska pitanja u korist Anglikanske Crkve.¹³ Iako je kao kraljica izbjegavala uplitanja u ratove zbog stagnacije razvitka i financijskog tereta na državu, zadnje godine Elizabetine vladavine obilježene su Anglo-španjolskim ratom.¹⁴

⁷ SIMPSON, *The reign of Elizabeth*, 34

⁸ Isto, 13

⁹ Isto, 35.

¹⁰ WEIR, *The reign of Elizabeth I*, 20

¹¹ SIMPSON, *The reign of Elizabeth*, 29

¹² WEIR, *The reign of Elizabeth I*, 16

¹³ SIMPSON, *The reign of Elizabeth*, 35

¹⁴ Isto, 39

3. Transformacija vjerskog autoriteta

Vladavinu Henrika VIII. su uvelike obilježila vjerska pitanja i reformacije koje su se događale po pitanju kršćanstva u europskom 16. stoljeću. Reformacija je predstavljala odvajanje od tradicionalne Katoličke Crkve. Na europskom kontinentu Martin Luther je bio jedan od ljudi koji je se suprotstavljao doktrinama i praksi Katoličke Crkve što uvodi kontinent u proces reformacije.¹⁵ U Engleskoj, reformacija je zapravo započela iz osobnih razloga, Henrik se do odvajanja od katoličanstva smatrao zaštitnikom vjere, no nakon što mu Papa nije dozvolio rastavu braka, on je odlučio nju dobiti u Cantenburyju te uzima titulu poglavara Crkve.¹⁶ Henrikanska reformacija započela je iz političkih razloga, no s razvojem događaja Engleska s Elizabetom na vlasti ulazi u proces reformacije iz vjerskih razloga koji su bili označeni političkim uplitanjima.

Iako je za sebe mislio da je kralj ratnik, imao je velikih problema s nasljedstvom i očuvanjem dinastije. Ratovi koje je vodio su skupo koštali i doveli do ozbiljnih financijskih problema. Od početka vladavine je pokazivao veliku strast prema nadmetanju s drugim monarhijama i na kraju, trošenju novca na ratnu opremu. Međutim, to nije bio njegov najveći problem. Njegova prva žena, Katarina Aragonska mu, rodivši petero djece, ipak nije donijela nasljednika. Iako je njegova kći Marija mogla biti nasljednica, to se i dalje nije smatralo pametnom odlukom jer se propitivala mogućnost uspješnosti ženske vladavine. Henrik VIII. je svom silom htio okončati svoj brak s Katarinom, no Papa mu to nikako nije htio dopustiti jer je Katarinin nećak, Karlo V., u to vrijeme bio najmoćniji vladar u Italiji.¹⁷

Henrik VIII. je preko Zakona o supremaciji iz 1534. godine postao vrhovnim poglavarom što je ojačalo i osnažilo tudorsku vladavinu gdje se ta poslušnost odrazila prema mijenjaju aspekata crkvene organizacije koju su se smatrali neprihvatljivima.¹⁸ Već su tu bili vidljivi počeci odvajanja od katolicizma jer je engleski sud kralju odobrio poništenje braka s Katarinom. Nakon toga Henrik VIII. uzima Anu za ženu, a Marija je proglašena nezakonitom kćeri s gubitkom prava nasljedne linije. Ana također nije rodila sina nego kćer Elizabetu. Ana su zadesile upitnosti u njezine saveznike i djelovanju u politici nakon čega je lažno optužena za nevjeru i smaknuta, a njezina kćer Elizabeta je time također izgubila pravo na nasljedstvo.¹⁹

¹⁵ David G. NEWCOMBE, *Henry VIII and the English Reformation*, London; New York, 2002., 3

¹⁶ Isto, 22

¹⁷ Jeremy BLACK, *Povijest Britanskih otoka*, Zagreb, 2004., 112

¹⁸ Isto, 113

¹⁹ Isto, 113

Djelovanja protestantizma na prvu nisu dotakla Henrika gdje je čak napisao knjigu protiv Martina Luthera pod nazivom *Assertio septem sacramentum* nakon čega ja dobio titulu “branitelja vjere” od tadašnjeg pape Leona X.²⁰ U međuvremenu se dogodio preokret koji je oslabio tradicionalnu crkvenu vlast i ohrabrio protestante na širenje svoje vjere. Henrik VIII. je odlučio prekinuti vezu s Rimom, a u tridesetim godinama XVI. stoljeća, pod sve većim utjecajem protestantizma u njegovoj bližoj okolini, bio je nagnut da krene putevima luteranizma. Međutim, on nije bio protestant i nije želio da dođe do potpunog napuštanja katoličke vjere.²¹ No ipak su sva vjerska pitanja su postala politička i kruna je dobila potpunu moć odlučivanja po pitanju vjere, gdje je svaki pokušaj odvajanja od Crkve bio izazov Kruni. Politika se također okrenula u protestantskom smjeru, a službena engleska Biblija, objavljena 1537. godine, je postala obavezna za sve župne crkve.²² Međutim, transformacija nije tu prestala. Redovništvo je uništeno od strane protestantskih reformista, a veliki samostanski posjedi i imovina su, ili prodani za financiranje ratova, ili su postali vlasništvo pristaša iz poznatih obitelji.²³ Raspuštanje samostana je bilo dio procesa nad kojim se reformacija uvelike približila društvu kroz svjetovne nadzore gdje je protestantizam među narodom dobivao na privlačnosti, a ne samo među vladom.²⁴ Henrik VIII. je i nadalje pokušavao nametnuti vjersku uniformnost, no ipak s neuspjehom jer je “vladala poprilična nesigurnost u pogledu koga kralj podupire.”²⁵ Promjene koje su se dešavale u zemlji su se mogle isključivo desiti pod pritiskom Krune i vladajuće elite jer je početak reformacije bio dosta nepopularan. Stanovništvo je po tom pitanju bilo djelomično poslušno, a elita je radila posao koji je kralj nalagao.²⁶ Nakon smrti Henrika VIII., njegov nasljednik Eduard VI. nastavio je podupirati protestantizam jednako kao i njegov otac, a sama Engleska je bila puno otvorenija prema utjecajima koje je imao kontinentalni protestantizam.²⁷ Protestantsko izdavaštvo je doživjelo veliki procvat, a Knjiga molitve iz 1549. godine je postala jedina knjiga koja se može koristiti u crkvenim obredima. To je doneseno prema Zakonu o uniformnosti, a obredi su se morali odvijati na engleskom jeziku.²⁸ Dogodilo se i neprijateljstvo prema vjerskim reformama preko ustanaka u južnoj Engleskoj koje nije uspjela suzbiti lokalna vlastela, nego je bilo potrebno upotrijebiti profesionalne

²⁰ BLACK, *Povijest Britanskih otoka*, 113

²¹ Isto, 114

²² Isto, 114

²³ Isto, 115

²⁴ Isto, 116

²⁵ Isto, 116

²⁶ Isto, 117

²⁷ Isto, 122

²⁸ Isto, 122

postrojbe za smirivanje situacije. Neslaganje i otpori u tom dijelu zemlje su doveli do velikih nereda, a novi lord predsjednik, Northumberland, je uspio suzbiti ustanke. Jednako kao i kralj, i Northumberland je nagnjao protestantizmu.²⁹ Nadalje, pod vladavinom kralja je i 1552. godine izdana Druga knjiga molitve, a 1553. godine su izdane izjave vjerovanja u Četrdeset i dva članka. Preko tih izdanja su donesene mnoge odluke koje su prekinule tradicionalni nauk i djelovanje Crkve što je oslabilo katolicizam sve do dolaska Marije na vlast.³⁰

Marija, nakon smrti Eduarda VI., ponovo pokušava vratiti katolicizam u Englesku. Obnovila je papinsku vlast i katoličke običaje koji su nestali tijekom vladavine njezinog oca i brata te je progonila sve koji se odbili pridružiti procesu rekatolizacije, a 280 protestanata je završilo na lomači tijekom njezine vladavine.³¹ Marija je bila simbol protureformacije, no zbog njezine kratkotrajne vladavine i nekatoličkog nasljednika, korijeni katoličanstva koje je ona zasadila nisu se održali na državnoj razini.

²⁹ BLACK, *Povijest britanskih otoka*, 122

³⁰ Isto, 123

³¹ Isto, 124

4. Vjerska nagodba 1559. godine

Pravna osnova nove Anglikanske Crkve postavljena je Zakonom o prevlasti i uniformnosti (*Act of Supremacy and Uniformity*) iz 1559. godine, ali i na Kraljevskim zabranama i Trideset i devet članaka o religiji koji su doneseni 1563. godine, no nisu postali dio statutarnog prava do 1571. godine.³² Zakon o prevlasti učinio je Elizabetu vrhovnom poglavarkom Anglikanske Crkve. Zakon je dizajniran kako bi smirio katolike, no razveselio je i protestante koji su smatrali da je Krist jedina prava glava Crkve i da vodstvo ne može pripadati ni jednom biću na zemlji. Zakon o prevlasti ukinuo je zakone o herezi, garantirao je bogoslužje protestantima u slučaju propasti Zakona o uniformnosti te je uvjetovao mogućnost pričesti laicima i kleru.³³

Preambulom Zakona o prevlasti (*Act of Supremacy*) iz 1559. godine utvrđeno je kako su brojni kvalitetni zakoni doneseni pod vladavinom Henrika VIII. što se tiče iskorjenjivanja stranih snaga i restauracije Krune u drevnu crkvenu superiornost te su donesene klauzule ukinule svu papinsku vlast na teritoriju Engleske. Marijin Drugi zakon o poništenju (*Second Act of Repeal*) koji je trebao popraviti odnose s Katoličkom Crkvom bio je opozvan, baš poput Marijanskog statuta koji je oživio srednjovjekovne činove hereze.. Odredbe koje su nastale u Zakonu o prevlasti oživjele su nekoliko Henrikanskih statuta, a to je uključuje uvjete beneficija, žalbe, apsolutne beneficije, podčinjenost svećenstva, pomoćne biskupe, dispencije i Petrovu peniju.³⁴

Klauzula novog Zakona o prevlasti predviđala je da se sva crkvena nadležnost koju je vršila bilo koja duhovna vlast unutar Engleske pripoji Kruni od strane Parlamenta. Nova titula zapravo nije donijela nikakve promjene što se tiče kraljevske vlasti na Crkvom te je Elizabeta, baš poput njezinog oca odlučila Crkvu držati pod čvrstom kontrolom Krune.

Zakon o uniformnosti (*Act of Uniformity*) nametnuo je obavezno pohađanje crkve nedjeljama i blagdanima te odobrio novi Molitvenik. Molitvenik je imao par izmjena od onog iz 1552. godine kojeg je predstavio John Dudley, vojvoda od Northumberlanda. U crkvenoj službi, elizabetanski ministar morao je izgovoriti rečenicu iz Molitvenika iz 1549. prije rečenice iz Molitvenika 1552. godine. Efekt spajanja te dvije rečenice bio je doktrinarno važan zato što je dozvolio mogućnost vjerovanja da su Kristova krv i tijelo zaista prisutni u kruhu i vinu što je bilo jednako važno i katolicima i luteranima. Došlo je do promjena u Rubrici ukrasa (*The Ornament Rubric*) gdje je kler morao nositi odjeću i imati ukrase u crkvi koji su bili obavezni

³² Susan DORAN, *Elizabeth I and Religion, 1558-1603*, London; New York, 1994., 14

³³ Isto, 14

³⁴ Leo F. SOLT, *Church and State in Early Modern England, 1509-1640*, New York, 1990., 71-72

tijekom vladavine Eduarda VI. Kraljici zapravo nisu bili bitni sami ukrasi, već je htjela sama raditi odluke bez slušanja svećenstva, iako je to značilo kršenje vlastitih zabrana.³⁵ Nekoliko Kraljevskih zabrana gurnulo je Englesku na put prema reformaciji, no neke su se fokusirale na poboljšanje obrazovanja među svećenstvom i laicima, dok su neke imale i zapovijedi kroz koje su ljudi morali slušati Riječ Božju na svete dane te raditi pobožna djela poput posjećivanja siromaha i bolesnih.³⁶ Neke su zabrane dozvolile protestantsku praksu koja je bila legalizirana tijekom vladavine Eduarda poput braka svećenstva, iako se sama kraljica nije slagala s tim.³⁷

Act of Uniformity je lako prošao kroz Donji dom (*House of Commons*), no devet članova Doma lordova i devet biskupa protivilo se tom zakonu i da su dva katolička biskupa koji su bili zatvoreni u Londonskom tornju imali slobodu glasanja te da su na glasovanju bili prisutni opat iz Westminstera i biskup iz St Asapha, zakon bi bio poražen.³⁸

Elizabetin Parlament suočio se i s nekim ekonomskim problemima te je na prvoj sjednici ukinut Marijin beneficij koji je poznat kao "Prvo voće" te je zamijenjen Henrikovim. Djelo o razmjeni (*Act of Exchange*) iz 1559. godine omogućio je Elizabeti da direktno napadne imovinu svjetovne Crkve.³⁹

Kada je Parlament raspušten u svibnju 1559. godine, glavne karakteristike vjerskog pitanja bile su odlučene. Zbog odricanja papinskog autoriteta, ortodoksni katolici nisu mogli prihvatiti te odredbe, no nagodba je donijela malo zadovoljstva onima koji su i dalje bili povezani s papinskim autoritetom, no oduzela je to zadovoljstvo onima koji su se ugledali na ženevski kalvinizam.⁴⁰

Pozitivna strana nagodbe bila je da je Anglikanska Crkva sačuvala tradicionalne biskupe, svećenike i đakone, a dobila je i vlastiti Molitvenik koji je bio napisan Cranmerovim engleskim jezikom. Nagodba koju je kraljica ustanovila u parlamentu nije sadržavala vjersku izjavu te je vjerovala da odgovornost za teologiju leži na kleru, a ne parlamentu te je definicija te doktrine čekala imenovanje nove protestantske klupe biskupa te je novi protestantski episkopat radio na sastavljanju reda Anglikanske Crkve kako bi se što prije počelo raditi na poučavanju evanđelja.⁴¹

³⁵ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 76

³⁶ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 16

³⁷ Isto, 16

³⁸ SIMPSON, *The Reign of Elizabeth*, 50

³⁹ SOLT, *State and Church in Early Modern England*, 73-74

⁴⁰ SIMPSON, *The Reign of Elizabeth*, 50

⁴¹ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 17

Anglikanska Crkva je na početku imala kalvinističke, luteranske i cvinglijanske elemente, a Calvinizam je postao glavna vjerska struja u modernoj teologiji nakon 1570. godine.⁴²

Zbog hibridne prirode Anglikanske Crkve, nagodbe iz 1559. godine i 1563. godine opisuju se kao posrednički medij između Rima i Ženeve, no Crkva je i dalje bila pod praktičnim utjecajem političke kraljevske vlasti te je njezin oblik formiran kao posljedica napetosti između kraljice i njezinih protivnika.⁴³

⁴² DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 18

⁴³ Isto, 21

5. Puritanske prijetnje

Tijekom Elizabetine vladavine pojavila se i radikalnija struja protestantizma koje povjesničari nazivaju puritancima kojima je glavni cilj bio očistiti Anglikansku Crkvu od katoličkih obilježja.

S jačanjem Elizabetine moći, puritanski pokret postajao je sve snažniji te se sastojao od različitih skupina klerika i laika koji su dijelili određene karakteristike. Bavili su se polemikom protiv pape i odbacili su brojne tradicije crkvenih otaca okrenuvši se Svetom Pismu. Vjerovali su propovjednu službu isprepletenu s obrazovanjem. Mnogi od njih su prihvatili tumačenje kalvinističke teologije koje ih je dovelo do uvjerenja da su predodređeni članovi pobožne stranke, a neki od njih su dijelili evanđeoski intenzitet koji se manifestirao kroz neku vrstu duhovne metamorfoze koja povećava njihovu snagu vjere. Taj evanđeoski intenzitet je u sebi imao apokaliptičnu viziju te je njezin prizor postao snažno svojstvo puritanskih misli sredinom 17. stoljeća.⁴⁴

Postojale su tri osnovne skupine puritanskih klerika, a njih su predstavljali: umjereni reformatori, prezbiterijanski radikali i separatisti. Prvu skupinu predstavljali su ljudi poput Lawrencea Humphreya i Thomasa Sampsona te su oni bili zainteresirani za skromna vjerska pitanja poput Molitvenika i Trideset i devet članaka. Drugu skupinu predstavljali su prezbiterijanski radikali koji su poput ostalih puritanaca žudjeli za bitnim promjenama u organizaciji Crkve i osporavali vlast kraljice nad istom. Prezbitarijanski radikali kojima su pripadali ljudi poput Waltera Traversa i Johna Fielda potaknuli su kontroverzu opomena iz 1570-ih godina. Thomas Cartwright, jedna od radikala, nadao se će se iz sustava crkvenih sudova razviti nacionalna skupština i na kraju međunarodna kalvinistička skupština koja bi na neki način bila slična autoritetu Katoličke Crkve, no i dalje bi Krist bio jedina glava Crkve.⁴⁵ Mali dio puritanaca je bio radikalniji način od prezbitarijanaca, naime oni su baš poput separatista napustili biskupske i prezbitarijanske crkvene strukture te su radili na odvajanju autoriteta između države i Crkve, a s prezbitarijanskim radikalima ih je vezala vizija istinske reformirane Kristove Crkve i poslušnost Božje Riječi.⁴⁶ Ove tri osnovne skupine puritanskih klerika imaju dodirne točke, no dijeli ih nekolicina gledišta koja ih razlikuju od anglikanskih konformista u Crkvi i rimokatolika koji se nalaze izvan protestantskog vjerskog pogleda. Neki od tih puritanaca nisu spadali ni u jednu od ponuđenih kategorija, a jedan od njih

⁴⁴ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 82

⁴⁵ Isto, 82

⁴⁶ Isto, 82

je bio Edward Dering koji je s umjerenog stajališta puritanstva prešao na samu granicu prezbitarijanskog pogleda na vjeru. Puritanski laici u Donjem domu su imali umjereni stajališta, a ta ista stajališta imali su i neki članovi aristokracije i plemstva, no u Donjem domu su se našli i radikali prezbitarijanci. Iako su ti članovi Donjeg doma imali slična stajališta, oni nikad nisu napravili zajednički zbor u kojem bi donosili ideje o pročišćenju Crkve, ali i dalje su predstavljali prijetnju zakonima koji su bili ustanovljeni na Parlamentu 1559. godine.⁴⁷ Puritanska prijetnja započela je vestijanskom polemikom 1560ih godina kada su određeni svećenici odbili nositi crkveno ruho jer su smatrali da je to povezano s Katoličkom Crkvom te da pripada idolopoklonstvu čime dolazi do izravnog protivljenja Svetom Pismu.⁴⁸ U siječnju 1565. godine Elizabeta je nadbiskupu Parkeru ukazala na problematiku raznolikosti mišljenja u Crkvi te je naredila nadbiskupu i crkvenom vijeću da naprave red u Crkvi u skladu sa zakonom na što je Parker odgovorio “knjigom članaka” koja je bila prototip Oglasa (*Advertisements*).⁴⁹ “Knjiga članaka” predstavljala je kompromis između Rubrike o ukrasima i moderne prakse puritanskog klera što se tiče odijevanja. Iako godinu dana nisu bile poduzete nikakve radnje što se tiče kompromisa, Elizabeta je bila odlučna te je u ožujku 1566. godine Matthew Parker zajedno s biskupima crkvenog povjerenstva objavio Oglas (*Advertisements*) koji je bio nametnut svećenstvu tijekom cijele Elizabetine vladavine.⁵⁰ Oglas je zahtijevao od svećenstva da se pretplate na nauk i da prate crkvenu ceremoniju prema zakonu Krune, a zahtijevao je i pretplatu svećeničkom ruhu u skladu s ustupcima iz “knjige članaka”. Elizabeta nije dala službeno odobrenje tim dokumentima zato što se bojala da će morati popustiti daljnjim puritanskim željama te je uvjerala biskupa da u potpunosti prihvati njezine želje, no time je sam biskup dobio mogućnost da iznosi neke odluke bez odobrenja članova Privatnog vijeća i Parlamenta.⁵¹ Drugi Elizabetin parlament bavio se Člancima o religiji iz 1563. godine, dok je njezin treći Parlament dao puritancima i biskupima mogućnost da donesu promjene u njezinoj nagodbi iz 1559. godine. Ti su Članci o religiji postali dio statutarnog zakona 1571. godine.⁵² U presjedanju četvrtog Elizabetinog parlamenta 1572. godine, puritanci su predstavili zakon o obredima i ceremonija kojim dolazimo do Opomene parlamentu. Dva radikalna puritanca, John Field i Thomas Wilcox, donose Opomenu parlamentu u kojoj su napali Molitvenik, Trideset i devet članaka, a i druge zakone i zabrane koje je odobrila Kruna te su se zauzimali za odbacivanje

⁴⁷ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 83

⁴⁸ Isto, 83

⁴⁹ Isto, 84

⁵⁰ Isto, 84

⁵¹ Isto, 84

⁵² Isto, 88-89

svjetovnog autoriteta u Crkvi.⁵³ Thomas Cartwright i John Whitgift suočavaju se u kasnijem razdoblju krize koja je nastala izdavanjem Opomena. Cartwright je smatrao da Crkva i država trebaju zajedno napredovati, no na separatistički način. Smatrao je da je građanskom vođi nezakonito odlučivati o ceremonijama i pravilima koje se događaju tijekom liturgije i svećeničkom životu. Whitgift je tvrdio da je Elizabeta imala pravo odrediti nedefinirane oblike crkvene vlastiti budući da ih Bog nije odredio. Dakle, ako je kraljica odlučila da je obavezno nositi crkveno ruho i dala ulogu biskupima da vode njezinu Crkvu, to je u potpunosti bilo dopušteno jer jasnih uputa u Svetom Pismu nema.⁵⁴

Druga puritanska prijetnja nije bila toliko podložna sukobima između kraljice i nadbiskupa Anglikanske Crkve kao prva, nego je njezina prijetnja ležala u dvije važne kontroverze, a to su bile pretplata i Martin Marprelate, anonimni autor ili autori tekstova koji su napadali Anglikansku Crkvu. Nakon smrti Edmunda Grindala, kraljica je konačno dobila papu, Johna Whitgifta, koji će voditi Crkvu prema njezinim namjerama te biti dio njezinog Tajnog vijeća. Whitgift je, kako bi ispunio Elizabetina očekivanja, uz podršku i savjete biskupa izdao Jedanaest članaka čiji su glavni ciljevi bili usmjereni prema radikalnim Puritancima.⁵⁵ Nadalje, kontroverza koja je obilježila drugu puritansku revoluciju je bila ona vezana uz pretplatu. Novi pretplatnički testovi, kojima su morali biti podložni svi ministri koji su htjeli obnašati službu, su postali puno zahtjevniji od onih prije koji su doneseni Grindalskim kanonom iz 1576. godine. Testovi su bili podijeljeni na tri dijela, a izazvali su pobune od strane nekih ministara gdje je na kraju, vezano i uz Visoki sud, Whitgift odlučio dopustiti uvjetnu pretplatu zahtijevanu od umjerenih puritanaca u nadi da će razdvojiti njih i radikaliste.⁵⁶

Whitgift se spretno borio protiv prezbiterijanaca te im je Marprelate rasprava koja je bila serija lampona protiv biskupa pod pseudonimom Martin Marprelate pomogla da puritance prikažu kao opasnu skupinu i u hvatanju prezbiterijanskih vođa.⁵⁷

Separatisti se definiraju kao skupina ljudi koja se na temelju svojih uvjerenja i pokreta htjela odvojiti od tradicionalne Anglikanske Crkve u Engleskoj gdje su htjeli pokrenuti svoj vlastitu kongregaciju vjernika. Temeljili su se na uvjerenjima puritanaca, ali sa značajnim razlikama i stavovima po pitanju promjena Crkve koje su htjeli uvesti Puritanci. Neki autori smatraju da separatisti spadaju pod puritance, dok drugi tvrde kako se separatisti trebaju promatrati kao

⁵³ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 89

⁵⁴ Isto, 91

⁵⁵ Isto, 112

⁵⁶ Isto, 113

⁵⁷ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 42

zasebna skupina s načelima puritanaca. Puritanci su, za razliku od Separatista, i dalje ostajali vjerni nacionalnoj Crkvi i redovito pohađali župne službe vidljivo se odvajajući od separatista zbog straha od raskola. Vjerovali su da bi zajednica vjernika trebala biti potaknuta Duhom Svetim, a ne čovjekom ili državom.⁵⁸

Korijene engleskog separatizma možemo pronaći u podzemnim crkvama Marijine vladavine i u nekim od londonskih kongregacija. Tako su se 1567. godine separatisti sastali u vodoinstalaterskoj dvorani gdje su svoje namjere prikazali Grindalu, tadašnjem papi, ali on je na vrijeme prepoznao mogućnosti djelovanja separatista kao sekte i uveo određene kazne za djelovanje i propagandu njihovih namjera.⁵⁹ Ta odluka nije spriječila daljnji razvoj separatista kao grupe. Iako su postojale ranije separatističke kongregacije, tek početkom 1580-ih godina separatizam je uzeo maha, i to zahvaljujući dvojici izvanrednih glasnogovornika — Robertu Browneu i Robertu Harrisonu. Browne i Harisson su oko sebe okupili skupinu ljudi koja je bila zaslužna za pisanje polemičkih djela kao podrške separatistima. Mjestom nastanka Separatista navodi se Norwich gdje je i osnovana Separatistička crkva.⁶⁰

Iako njegova upotreba riječi nije uvijek bila eksplicitna, Browne je ipak propitivao samu vjersku nadmoć Elizabete I. Zbog toga je sama Elizabeta 1583. godine izdala proglas protiv pristaša separatizma nazivajući ih raskolnicima Crkve, naročito Brownea i Harrisona.⁶¹

Gledajući razlike između puritanaca i separatista, jasno je vidljivo da su jedino separatisti htjeli potpunu razdvojenost. Puritanci su se i dalje zalagali za odvajanje crkve i države, ali ne do te razina da je dno ne bi imalo utjecaj na drugo, ali zajedničko im je jasno odvajanje od rimokatoličke Crkve.⁶² Separatizam je ipak sam po sebi bio puno manji pokret nego puritanizam, i to najviše zbog biskupa koji su imali utjecaj na narod tvrdeći da je puritanizam ispravniji put i da Crkva je djelomično reformirana te da nema potrebe za potpunom reformacijom koja bi rezultirala totalnom neuniformnosti.⁶³

⁵⁸ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 45

⁵⁹ Isto, 47

⁶⁰ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 97

⁶¹ Isto, 98

⁶² DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 47

⁶³ Isto, 47

6. Katoličanstvo

U prvim godinama Elizabetine vladavine, katolici su slijedili politiku sekularne vjernosti i političkog otpora, no s Pobunom sjevernih grofova 1569. godine dolazi do neprijateljskih promjena između Elizabete i katolika te time dolazi do prijetnje Elizabetinoj nagodbi. Desetljeće mira bilo je uništeno u sljedećih pet godina katoličkim polemikama i političkim otporom vlasti.⁶⁴ Marija Stuart je imala pretenzije na englesko prijestolje te je time bila dio brojnih zavjera protiv Elizabete u sljedećih dvadeset godina, a prava promjena se vidi kada je ona 1568. godine pobjegla u Englesku. Zajednica sjevernih grofova koji su bili nezadovoljni politikom Cecila, nadali su se da će se ostvariti brak između Marije Stuart i grofa od Norfolka te da će time ona biti imenovana zakonitim nasljednikom engleskom trona i povratiti katoličanstvo kao službenu religiju.⁶⁵ S blagom predajom Norfolka, hrabri katolički grofovi Northumberlanda i Westmorelanda digli su se u pobuni koja je imala neke vanjske sličnosti s Hodočašćem milosti, pobunom iz 1536. godine. Pobunjenici su nosili stare zastave na kojima su bile prikazane Kristove rane, a tijekom pobune su slomili pričesni stol u katedrali u Durhamu, rastrgali Molitveni, obnovili su oltar i pjevali misu, no zbog nedostatka vojne obrazovanosti, nisu osmislili taktiku koja bi im pomogla u napadu na Elizabetin režim. Zahvaljujući tome Elizabetine su trupe brzo ugušile ustanak, a uhvaćeni su se suočili s teškim kaznama. Nakon pobune, vlada je izdala Elizabetinu obranu njezinih protokola u Crkvi i državi.⁶⁶

Papa Pio V. je 1570. godine izdao bulu pod nazivom *Regnans in Excelsis* kojom je ekskomunicirao Elizabetu iz Katoličke Crkve kao heretika. Iako njome nije izričito rekao da se katolici trebaju boriti protiv heretičke kraljice, dao im je mogućnost da se pobune protiv nje te ukinu povezanost s njezinim crkvenim zakonima.⁶⁷ Engleski katolici našli su se između dva glavna predmeta vjernosti, morali su odabrati između vjernosti Rimokatoličkoj Crkvi ili državi. Zakon o državnoj izdajici iz 1571. godine zabranio je nazivanje vladarice riječima poput heretika, raskolnika, tiranina, nevjernika ili uzurpatora, no taj je zakon također zabranio širenje riječi da Elizabeta nije zakonita kraljica ili da netko drugi zaslužuje biti vladarom.⁶⁸ Drugi statutom je pokušaj iznašanja papinske bule također postao izdajničkim činom te je Cutberth Mayne bio pogubljen zato što je napustio odanost kraljici. Treći je zakon bio usmjeren protiv katoličkih posjeda i prognanika koji su nakon pobune na sjeveru pobjegli u inozemstvo te se

⁶⁴ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 100

⁶⁵ Isto, 100

⁶⁶ Isto, 100

⁶⁷ Isto, 101

⁶⁸ Isto, 101

vratili pod propisanim okolnostima te je Cantenbursky saziv dao opravdanje za te zakone kad je dodao homiliju "Protiv neposluha" u Drugu knjigu homilija.⁶⁹ Pobuna na sjeveru je bila zapravo jedini vojni pokušaj unutar Engleske da se katoličanstvo uzidne na državnoj razini i povrati njegov status državne vjere.

Papa je sporo djelovao protiv novih Elizabetinih reformi te zapravo na početku njezine vladavine nije ponudio katolicima duhovno vodstvo, no ipak je na Tridentskom koncilu koji se održavao od 1549. godine do 1565. godine dao izjavu kako katolici ne bi trebali prisustvovati protestantskim liturgijskim službama.⁷⁰

Što se tiče marijanskih svećenika koji su ostali na svojim pozicijama nisu se svi uskladili s Elizabetinim protestantizmom, no samo je dio njih izrazio prijezir prema Molitveniku zadržavši katoličke rituale unutar svoje župne crkve. Izvještajima crkvenih upravitelja saznajemo kako su neke crkve unatoč novim zakonima zadržale katoličke oltare, krunice, svetu vodu te druge ikonografske elemente koje je protestantizam htio ukloniti te su svećenici tih crkava nastavili služiti mise za mrtve i voditi nezakonite mise po katoličkim liturgijskim obilježjima. Jedan od biskupa protestantizma, John Scory, izjavio je kako su ti svećenici smrtni neprijatelji novostvorene državne religije.⁷¹

Nakon pobuna, Privatno je vijeće počelo pritiskati katolike te su naredili novim grupama ljudi da prihvate Akt prevlasti te da se pretplate na Molitvenik. Mirovni suci i odvjetnici su morali potpisati izjave kojima prihvaćaju Anglikansku Crkvu te oni koji su bili otkriveni kao katolici su često bili novčano kažnjeni ili protjerani iz sudskih pozicija, no neki su završili i u zatvorima, a nekolicina ih je bila pogubljena. Jedan of pogubljenih bio je James Felton koji je papinsku bulu pričvrstio na vrata biskupa u Londonu.⁷²

Isusovci su imali veliki utjecaj na katolike u drugom djelu Elizabetine vladavine. Nakon što je papa prihvatio prijedlog isusovaca da na vlast dođe protojerej koji bio imao autoritet nad svim svjetovnim svećenicima dolazi do pogoršanja odnosa između svjetovnih svećenika i isusovaca jer bi na vlasti bio George Blackwell, simpatizer isusovačkih misija koji je za njih predstavljao marionetu u isusovačkim idejama.⁷³ Neki od njih su odlučili odbaciti Blackwellov autoritet i podnijeli su molbu papi protiv njegovog postavljanja na poziciju autoriteta. Zbog nasilnih svađa među svećenicima, Klement VIII. je odlučio da se protojerej ne treba konzultirati s Isusovcima

⁶⁹ SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 101-102

⁷⁰ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 50

⁷¹ Isto, 50

⁷² SOLT, *Church and State in Early Modern England*, 101

⁷³ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 60

u obnašanju svojih dužnosti.⁷⁴ Isusovci i marijanski svećenici pomogli su u održavanju katoličanstva unutar Engleske, no zbog protestantske tradicije brojne generacije katolika su prihvatile službenu anglikansku vjeru.

⁷⁴ DORAN, *Elizabeth I and Religion*, 60

7. Zaključak

Elizabeta je vladala skoro pola stoljeća te je svojim vjerskim reformama Englesku uvela u moderno doba. Isključivanjem srednjovjekovnih metoda pobožnosti, Elizabeta je zajedno sa svojim biskupima preuzela stvaranje pravila što se tiče bogoslužja i time se riješila brojnih rituala i svećeničkih tradicija koji su njima davali većinski autoritet.

Autoritet koji je nekada u rukama držao Papa zamijenjen je kraljičinim autoritetom te je kontroliranjem Crkve ona dobila potpunu kontrolom nad stanovnicima Engleske, jer je osim utjecaja na politička i unutarnja pitanja, sada imala i kontrolu nad crkvenim pitanjima koja su bila veliki dio naroda.

Iako su se Engleskoj događala brojna vjerska previranja između katolika, puritanaca i kraljice, ona je probleme rješavala mirnim putem uz nekoliko iznimaka da pokaže ljudima kako traži strogo pokoravanje zakonima koje je ona odobrila. Elizabeta je zapravo na pacifistički način i brzim djelovanjem smirila radikalne protestante i s novouspostavljenom protestantskom tradicijom, iskorijenila je katoličke tradicionalne elemente iz Anglikanske Crkve.

Europom se počela širiti reformacija te ju engleski vladari nisu mogli izbjeći, no dinastija Tudor je tijekom svoje vladavine održavala ideje protestantizma uz iznimku kraljice Marije, Elizabetine sestre čije su katoličke ideje završile u krvi. Elizabeta je svojim političkim potezima i snagom uvjeravanja svojih protivnika spriječila unutarnji vjerski rat te omogućila Engleskoj da se razvija bez gubitka novca i života koji bi nestali u tim ratovima. Možemo reći da je Engleska tijekom Elizabetine vladavine ušla u pravi proces reformacije, iako je ona uspostavila protestantizam iz tradicionalnih razloga, Engleska se tada suočila s pojedincima koji su baš poput Luthera sumnjali u katoličke doktrine čime započinje pravi proces reformacije iz vjerskih razloga. Iako je Anglikanska Crkva imala brojne slabosti, njezina funkcija je bila uspješna te je Crkva postala stabilnom institucijom koja je imala pozitivne utjecaje na englesko društvo. Crkva je imala slabosti, no Elizabeta je svojom reformacijom dala temelje za izgradnju moderne Crkve. Učvršćivanjem autoriteta u Crkvi, učvrstila je i svoj položaj na prijestolju te postala i ostala jedna od značajnijh vladara Engleske.

8. Literatura

BLACK, Jeremy, *Povijest Britanskih otoka*, Zagreb, 2004.

DORAN, Susan, *Elizabeth I and Religion, 1558-1603*, London; New York, 1994.

LEVIN, Carole, *The Reign of Elizabeth I*, New York, 2002.

NEWCOMBE, David G., *Henry VIII and the English reformation*, London; New York, 1995.

SIMPSON, William, *The reign of Elizabeth*, Oxford, 2001.

SOLT, Leo F., *Church and State in Early Modern England, 1509-1640*, New York, 1990.

WEATHERLY, Myra, *Elizabeth I.: Queen of Tudor England*, Minneapolis, 2005.